

ПОЛИТИКА И ВОЕННА СТРАТЕГИЯ В НАЧАЛОТО НА XXI ВЕК

Генерал-майор о.р. Съби И. Събев

Настоящият доклад има за цел да очертае най-общите тенденции във взаимоотношенията на политиката и военната стратегия в началото на 21-ви век. Изводите в него произтичат от основни положения на стратегиите за сигурност на НАТО и ЕС, стратегическата визия на Съюзните командвания на Алианса, новата национална стратегия за сигурност и националната военна стратегия на САЩ и редица изследвания в тази област.

Конфликтите на 20-ти век промениха коренно света. Изграденият световен ред след Втората световна война и съхранен за четири десетилетия на Студената война, известен още като двуполусен свят, рухна в началото на 90-те години. Така в края на века се формира многополюсния свят, с една световна свръхсила – Съединените Американски Щати, с няколко велики и регионални сили, с широк спектър от рискове и заплахи, с нови хоризонти на световно и регионално сътрудничество и интеграция, с широките възможности и предизвикателства на глобализацията. Широко разпространен е извода, че първоизточникът на заплахите за международната сигурност се корени в нарастващата пропаст между развитите страни и останалата недоразвита част от света, а така също и сиването на фундаментални ценности. Като ключови рискове и заплахи за сигурността се утвърдиха международния тероризъм и престъпност и разпространението на оръжията с масови ефекти и последствия – ядрени, химически, биологически, радиологически

и други. Както в последното десетилетие на 20-ти век, така и в началото на 21-ви век конфликтите ще възникват по-често като вътрешнодържавни и по-рядко като междудържавни, но ще се разрешават предимно от съюзи или коалиции, в които консенсуса и компромиса ще се постигат трудно.

Националните, съюзните и коалиционните интереси продължиха да доминират политиката за сигурност, респективно националните, съюзните и коалиционни стратегии за сигурност и съответните военни стратегии. Като основен инструмент за тяхното адаптиране и промяна все повече се утвърждава трансформацията, в национален и съюзен мащаб. Светът пристъпи в XXI век с наследените постижения, проблеми и страхове на миналия век и огромни надежди за близкото бъдеще. Началото на новия век потвърди валидността на известната максима на Клаузевиц, че **“Войната е само продължение на политиката с други средства”**. Последните конфликти в Босна, Косово, Афганистан и Ирак показаха, че използването на военна сила като инструмент за постигане на политическа цел остава приложим и днес, както беше в миналото, но със значително по-широк обхват.

Разширяват се политическите цели на военната мощ. Изградените военни способности на основата на съвременните технологии започнаха да стават политически по-използваеми, отколкото традиционните военни сили и способности. Политиката, от своя страна, започна да се адаптира към реалностите на стратегическата среда и границите на военната мощ. През новия век ще продължи да нараства ролята на съюзите и коалициите в гарантирането на мира, сигурността и стабилността в глобален и регионален мащаб. В началото на новия век НАТО се разшири със седем нови държави и продължава да бъде отворен за нови членове, в конфликтите и следконфликтното стабилизиране и възстановяване в

Афганистан и Ирак са ангажирани коалиции под ръководството на САЩ и Алианса. Продължава своето разширение и ЕС, който развива своите военни способности и предприе първите самостоятелни военни операции.

Съюзните и националната политика за сигурност ще се определят главно от бъдещата стратегическа среда, която се характеризира с изменчивост, несигурност, сложност и неяснота и винаги е в състояние на динамична нестабилност. Влияние върху нея ще оказват предимно такива фактори, като глобализацията, нарастващата сложност на асиметричната война, ефектите на променящите се демография и околна среда, провалящите се държави, радикалните идеологии и нерешените конфликти¹. Счита се, че ще се налага военният инструмент на мощта да бъде използван по-често, в допълнение на политическите, гражданските и икономически средства за разрешаване на кризи и конфликти. Това води до наложителна промяна и във военните стратегии, в които на въоръжените сили все повече ще се възлагат роли и мисии, като предотвратяване на конфликти, управление на кризи и последствия от конфликти, мироопазване, поддръжка при мироизграждане, оказване помощ при бедствия и големи промишлени аварии и хуманитарна помощ.

Промени се понятието за отбрана в конвенционалния си смисъл. Днес все повече се утвърждава разбирането, че отбраната на страната или съюза започва от източниците на заплахата и на тази основа се генерира политика и стратегия за нейното неутрализиране, включително и политика за превантивни действия. Пример в това отношение е политиката и новата стратегия за национална сигурност на САЩ². Превантивното ангажиране и предотвратяване на конфликти е заложено също в стратегическата концепция на Алианса³. НАТО излезе извън своята зона на отговорност и започна да пледира за по-голяма политическа роля в областта на

международната сигурност . Започна по-активно участие на Алианса в операции в отговор на кризи. Изпълняват се цели и програми за повишаване на способностите за развърщане на съюзни сили, тяхната оперативна съвместимост и използваемост. Алиансът като цяло е в динамичен процес на трансформация за постигане на стратегическа адекватност в новия век. Европейският съюз, в своята стратегия за сигурност, също прокламира политика на превантивно ангажиране и трансформация на военните способности за неутрализиране на новите заплахи⁴. Политиката на превантивно ангажиране изисква и адекватна военна стратегия и съответни военни способности.

Засилва се потребността от цялостен подход към сигурността и отбраната и тяхното гарантиране с всички средства на националната или международната мощ. Целта в използването на военната мощ вече не е задължително унищожаване на противника, а създаването на условия за разрешаване на конфликта с други средства. Всичко това има своето въздействие и върху военната стратегия. От строго военна по форма и съдържание, същата се допълни с изисквания въоръжените сили, при планиране и изпълнение на своите мисии и задачи, задължително да си сътрудничат на широка основа с национални и международни институции и организации, включително неправителствени организации. Гражданско-военното сътрудничество стана задължителен елемент на военните операции и кампании.

Както показва историческият опит на Френската революция и нацистка Германия, трансформацията на политиката предизвика и трансформация в изкуството на войната, а оттук и на военната стратегия. Индустриалната ера роди технологичната трансформация, а информационната ера наложи нова и всеобхватна трансформация, в това

число и военна трансформация. Информационната ера поставя своя ясен отпечатък както върху политиката, така и върху стратегията.

Информационният инструмент на политиката засилва своята мощ и значение.

В процеса на постигане на национални, съюзни и коалиционни цели все по-широко започнаха да се използват, в допълнение на военния инструмент, и останалите инструменти на национална, съюзна и коалиционна мощ – политически/ дипломатически, икономически и информационни. В провежданите днес военни операции и кампании, като правило, те имат все по-осезателно присъствие. Това е особено очевидно при операциите за възстановяване и опазване на мира, хуманитарните операции и тези за оказване помощ на населението при бедствия.

Няма общоприето и утвърдено определение за военна стратегия. В терминологичния речник на Департамента по отбраната на САЩ е прието, че военната стратегия е **”Наука и изкуство за използване на въоръжените сили на една държава за гарантиране целите на националната политика чрез използване на сила или заплаха от сила.”**⁵ В терминологичния речник на НАТО, военната стратегия е дефинирана като **“Компонент на национална или многонационална стратегия, представящ начина, по който военната мощ трябва да бъде изградена и използвана за постигане на национални цели или цели на група държави.”**⁶ За целите на настоящия доклад ще дефинираме военната стратегия като **“Наука и изкуство за изграждането и използването на въоръжени сили за постигане на национални цели по сигурността.”**

Военната стратегия е предназначена да гарантира националните интереси и постигане целите на националната политика чрез използване на сила или заплаха със сила. Създаването на стратегия и стратегическото планиране са важни компоненти на отбранителната политика.

Националната военна стратегия следва да обоснове как военните способности на държавата поддържат националните цели в областта на сигурността. **Тя трябва да изложи целта на въоръжените сили, да очертае стратегическата обстановка, да определи националните военни цели, да очертае как ще бъдат използвани елементите на стратегията за постигане на националните цели по сигурността и да препоръча необходимите въоръжени сили за изпълнение на стратегията.**

Стратегията е използването на инструментите (елементите) на мощта (политически/ дипломатически, икономически, военни и информационни) за постигане на политическите цели на държавата в сътрудничество или конкуренция с други действащи фактори, преследващи свои собствени цели. Националните елементи на мощта са ресурсите използвани за поддържане и защита на националните интереси. Най-общата йерархична схема на факторите за определяне на военната стратегия, военните способности и силите за нейното реализиране включва националните интереси, националните цели и националната стратегия за сигурност(схема 1).

Схема 1: Политика - Стратегия

Тази схема следва да се спазва при определянето на всяко по-ниско ниво на йерархията, тъй като същото е силно зависимо от по-горните нива и не може да бъде теоретически и практически обосновано без тях. Не е възможно да се разработи национална стратегия за сигурност без ясно формулирани и приети националните интереси и цели. Политическото ръководство си гарантира своя контрол и влияние над инструментите на мощта чрез йерархичната природа на държавната стратегия. Националната стратегия за сигурност излага широки цели и насоки за използване на всички инструменти на мощта. Тя трябва да бъде съвместима с националните ценности и съобразена с международните норми. Това изискване е проблематично за редица държави, включително за САЩ.

Легитимността, моралността и разбирането на културата на опонента са от съществена важност за една дългосрочна ефективна стратегия, защото адресира човешкото измерение и взаимодействие в стратегическата среда. От тази стратегия и политика за сигурност, произтичат подчинените стратегии, в т.ч. и военната стратегия⁷. Без национална стратегия за сигурност не може да се разработи национална военна стратегия, която е военен компонент на първата. Националната военна стратегия е ограничена от националната стратегия за сигурност. Политическото ръководство, обаче, не може да иска от военните неща, които не са способни да изпълнят поради липса на способности или ресурси⁸. Националната военна стратегия, от своя страна, определя военните цели на страната, необходимите военни способности и въоръжени сили за реализирането на стратегията. Военностратегическите цели произтичат от политическите цели, но те се различават в голяма степен. Политическите цели посочват “къде искаме да отидем”. Военностратегическите цели описват какво трябва да бъде извършено от въоръжените сили, за да бъде осъществено това. Ако политическите цели са неограничени и военните операции са основното средство за подтигането им, то и военната стратегия трябва да бъде неограничена. Ограничени политически цели, като правило, ще изискват военна стратегия с ограничени цели.

Стратегията, в най-общ смисъл, е как (начин, концепция) дадено ръководство ще използва мощта (средства или ресурси) в разположение на държавата за постигане на цели (крайни състояния), които поддържат и защитават национални интереси. Националната военна стратегия разкрива подходящите крайни цели за военната мощ, които да бъдат постигнати чрез национални военни концепции, с национални военни ресурси.

Утвърди се тенденцията за по-широко използване на военният инструмент за постигане на национални, съюзни и коалиционни цели в операции, различни от война. Все по-често става участието на военни контингенти в мироопазващи, хуманитарни и спасителни операции. Тази тенденция в политиката предизвиква и съответни промени във военната стратегия. Днес политиците по-често трябва да си задават въпроса “Какво искаме бъдещите въоръжени сили да могат да вършат?”. Основа за определянето какво се иска от въоръжените сили може да бъде анализа на стратегическата среда, националните цели на и потенциалните опоненти. Колкото повече политиката акцентира на активно ангажиране и насърчаване на открити икономики и политически системи, толкова повече въоръжените сили трябва да развиват експедиционни способности и способности за провеждане на продължителни операции. Изграждането на демокрация в дадена страна може да изисква продължително военно присъствие, докато се изградят институциите и се утвърдят нейните ценности. Това налага военната стратегия да съчетава стратегическа мобилност, прецизни удари с окупация и поддръжка за изграждане на нация. А колкото една страна преследва политическо и военно неангажиране толкова по-малка ще е потребността от прехвърляне на войски или способността за водене на продължителни операции. В такъв случай както военната стратегия, така и силите трябва да бъдат конфигурирани за отбрана и кратки съдържащи удари. От друга страна, ако се преследват стратегически цели изключително във взаимодействие с други страни от съюз или коалиция, тогава както военната стратегия, така и структурата на силите трябва да предвиждат винаги опериране с коалиционни сили, без да е необходимо да се изгражда пълния спектър от собствени военни способности.

Съвременният етап от революцията във военното дело открива нови възможности, които нарастват потенциала на съдържането. Нарастна ефективността на “смъртоносните” оръжия, като същевременно се повишават способностите и на “несмъртоносните” оръжия, като акустични, лазерни, високоенергийни микровълнови, неядрени електромагнитни импулси, високомоцни смущения, пени, лепила и хлъзгави материали, суперакустика, магнитохидродинамика, информационна война и защита на войника⁹. Несмъртоносните оръжия позволяват на световната общност да се намеси много по-рано в ескалираща криза и нейното разрешаване да се постигне на по-ниска цена. Същевременно, ако политиците решат да използват ефективно достиженията на революцията във военното дело, стратегията трябва да ръководи развитието на въоръжените сили, а не технологичните способности. За целта политическите цели и амбиции трябва да бъдат ясно формулирани и дори количествено определени като брой, тип и интензивност на едновременно промеждани или едновременно участие в операции. Това ще улесни формулирането на военната стратегия за постигането на тези цели и отбранителното планиране за изграждането на необходимия пакет от военни способности.

Днес повече от всякога влиянието на политиката върху стратегията и тяхното взаимодействие са много по-динамични и резултатни. В реализацията на националната, съюзната или коалиционната стратегия за сигурност, това число и военната стратегия, се разшири участието на международни и национални институции и неправителствени организации. Това, от своя страна, разширява и усъвършенствува военните способности на държавите, съюзите и коалициите, тъй като новите мисии и задачи изискват и нови способности. Националните политики за отбрана и националните военни стратегии започнаха да губят чисто националния си

характер, особено за по-малки страни, членки на съюзи или коалиции, като НАТО и Европейския съюз. Това намира израз и в изграждането на двустранни, тристранни или многонационални военни структури – компонентни командвания, корпусни и дивизионни формирования, бойните групи на ЕС, силите АУАКС на НАТО и това е засилваща се тенденция.

Конфликтите в началото на XXI век се очертават предимно като асиметрични, доминирани от асиметрични военни стратегии. Задълбочава се тяхната сложност. Политическите решения за началото, воденето или приключването на конфликта ще имат динамичен характер. Като следствие на това са възможни и промени във военната стратегия в хода на конфликта. Глобализацията засилва ролята на политиката във войната чрез възможността на политическите лидери да осъществяват по-голям контрол в реално време над военните операции. Опитът от войните в Ирак и Афганистан показва, че в информационната епоха малки, но високотехнологични военни сили, с висока подготовка и подходяща доктрина могат да защитават национални интереси с безпрецедентна ефективност.

Влияние върху военната стратегия оказва също социалното измерение на националната политика и стратегия – националната воля за постигане крайните цели в конфликта. Както за САЩ във Виетнам, така и за бившия Съветски съюз в Афганистан, националната воля се оказва недостатъчна за постигане на крайните политически цели, което ограничи и военната стратегия за постигането на онези военни цели, които биха довели до успешно приключване на посочените военни конфликти. Военна стратегия без политическо ръководство, силна икономическа основа и обществена поддръжка е обречена на провал.

Взаимодействието на политиката и военната стратегия в новия век изисква издигане на по-високо ниво стратегическото изкуство. Същността на стратегическото изкуство се заключава в изискването политическите и военни лидери да работят в тясно взаимодействие при определянето на крайните цели, вариантите на действие, военните способности и рисковете във военния конфликт. Те трябва да бъдат майстори в това изкуство и подчинението на военните на цивилното ръководство не намалява важността на военния съвет и експертиза за политическите власти или отговорностите на политическото и военното ръководства да комуникират и координират на всяко ниво на стратегията и по време на всички фази на конфликта¹⁰. Стратегическото изкуство може да се разглежда като ефективно ръководене формулирането на националната стратегия за сигурност и националната военна стратегия и по такъв начин обвързване използването на военна сила с по-широкия политико-военен контекст на войните. С други думи, стратегическото изкуство трябва да установи ефективни взаимоотношения между военната мощ и другите инструменти на националната мощ. Практическото упражняване на стратегическото изкуство се осъществява със стратегическото лидерство. Стратезите обмислят и подпомагат създаването на стратегии, но стратегическите лидери са тези, които практикуват и осъществяват стратегическото изкуство.

Военните стратегии през 21 век все повече ще акцентират на изборителното използване на военна сила, предимно на създаване на необходимите условия за разрешаване на конфликта с невоенни средства и за операции за следконфликтно стабилизиране и възстановяване. Последните конфликти на Балканите, Афганистан и Ирак потвърдиха тази тенденция. Използването на военна сила от развитите държави ще

изключва масови жертви и разрушения, а предимно въздействие на командната и информационната структури на противника и на личния състав, с цел неговата стратегическа парализа и сриване волята му за съпротива. Разработката и приемането на въоръжение на несмъртоносни оръжия ще разшири опциите на стратегията за постигането на военните и политически цели на конфликта.

Развитието на съвременните технологии и предимно информационните технологии доведе до зараждането на нова теория на войната – мрежово-центричната война, която разширява значително възможностите за постигане на политически цели с военни средства на изключително изгодна политическа цена. Мрежово-центричната война и нейния ключов оперативен елемент – операциите основани на постигане на желания ефект и крайната стратегическа цел ще заемат доминиращо място в националните, съюзни или коалиционни военни стратегии на развитите държави. Нейната същност се заключава в бойната мощ, която може да бъде създадена чрез ефективното свързване или обвързване в мрежа на отделните бойни компоненти и се характеризира с възможността географски разсредоточени сили да създадат високо ниво на обща осведоменост за обстановката на бойното поле, която може да бъде използвана чрез самосинхронизация и други мрежово-центрични операции за реализиране замисъла на командващия. Все повече се утвърждава съвместния многонационален подход към операциите в отговор на кризи, който рефлектира и в стратегиите. В изграждането и използването на въоръжените сили се утвърди тенденцията за широко използване на дистанционни високоточни оръжия, които изключват собствени загуби от ответни удари на по-слаб в технологично отношение противник и които са по-приемливи от политическа гледна точка. Отделни страни, като САЩ, вече вземат решения за преоборудване на междуконтинентални

балистични ракети с конвенционални бойни глави за нанасяне на високоточни удари от стратегически дистанции по особено важни цели, за постигане на стратегически ефект.

Новият начин на война ще изменя или допълва и улеснява изпълнението на нейните традиционните принципи, които на стратегическо ниво имат по-различен фокус на приложение. Някои от тях, формулирани още от Клаузевиц и Жомини, ще останат валидни и в новия век. Други ще загубят актуалното си значение. Традиционните принципи: цел, настъпление, масиране, икономия на сили, маньовър, изненада, сигурност, простота и единоначалие са военноприложими главно на оперативно и тактическо ниво. На стратегическо ниво тяхното приложение придобива повече политико-военен характер. Принципът за определяне на ясна и изпълнима политическа цел, обслужваща най-добре националния интерес, поради сложния характер на съвременните и бъдещи конфликти, ще става все по-трудно изпълним, което ще дава отражение и на определянето на крайната военна цел в конфликта. Ранното и точно формулиране на подходяща обща цел, предопределя създаването и реализирането на успешна стратегия. На стратегическо ниво принципът за настъпление започва да се променя към инициатива, тъй като за политиците и стратезите постигането на желаната крайна цел може да изисква комбинация от настъпателни и отбранителни действия. По важно е да се овладее и задържи инициативата още от началото на конфликта, принуждавайки противника повече към отговарящи, отколкото активни действия и така да се формира благоприятна стратегическа обстановка. Принципът за единоначалието на стратегическо ниво започна също да се трансформира към единство на усилията, тъй като за постигането на политическата цел в конфликта се използват повечето или всички инструменти на националната, съюзната или коалиционната мощ. По

същия начин принципът за масиране на силите, на стратегическо ниво се променя към фокусиране на усилията на всички елементи на националната мощ за постигане на политическата цел в конфликта. Това се отнася и за принципа икономия на сили, който се променя в икономия на усилия и принципа простота, който се трансформира в яснота¹¹.

Започват да се утвърждават и нови принципи, свързани с операциите различни от война, като настойчивост, законност и въздържане. Като нови принципи на войната в информационната ера започнаха да доминират такива като инициатива, гъвкавост, съвместен маньовър, темп, шок, воля, продължителност на действията, адаптивност и други.

В заключение следва да подчертаем, че политиката определя и пряко влияе на формулирането на военната стратегия, а развитието на военната стратегия и въоръжените сили предоставят по-широки възможности за използване на военни средства за постигане на политически цели. Военна стратегия без политическо ръководство и поддръжка от останалите инструменти на националната, съюзна или коалиционна мощ е обречена на провал.

ЛІТЕРАТУРА

- ¹ *Strategic Vision: The military challenge (By NATO Strategic Commanders)*, c. 4.
- ² *The National Security Strategy of the United States of America, March 2006*, c. 8.
- ³ *The Alliance's Strategic Concept, 1999*, c. 10.
- ⁴ *A secure Europe in a better world: European Security Strategy, December 2003*, c. 18.
- ⁵ *US DoD Dictionary of Military and Associated Terms (Joint Pub 1-02), 1998*, c. 287.
- ⁶ *NATO Glossary of Terms and Definitions (AAP-6), 2004*, c. 2-M-5.
- ⁷ Harry R. Yarger, *Strategic theory for the 21st century: The little book on big strategy*, c. 11.
- ⁸ *Пак мам*, c. 15
- ⁹ Steven Metz, James Kievit; *Strategy and Revolution in military affairs: From theory to Policy, 1995*, c. 6.
- ¹⁰ Major General Richard A. Chilcoat, *Strategic art: The new discipline for the 21st century leaders*, c.4
- ¹¹ Robert S.Frost, *The growing imperative to adopt Flexibility as an American principle of war, 1999*, c. 5-8.